

PUL MASSASI VA UNI TARTIBGA SOLISH MUAMMOLARI**Norqulov Habibullo***Ilmiy rahbar: SamISI, “Bank ishi” kafedrası assistenti***Nabiyeva Umeda***SamISI “Iqtisodiyot” fakulteti
talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqola pul massasi va uning iqtisodiy tizimda tutgan o‘rnini chuqur tahlil qiladi. Pul massasining shakllantirish omillari, iqtisodiy o‘shishga ta’siri, O‘zbekistonda monetar siyosatning xususiyatlari hamda rivojlangan mamlakatlardagi pul massasini tartibga solish mexanizmlari ko‘rib chiqilgan. Maqolada pul massasini boshqarishning strategik yo‘nalishlari, uning makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarga ta’siri va milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishidagi ro‘li yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: pul massasi, monetar siyosat, iqtisodiy o‘shish, markaziy bank, inflyatsiya, moliyaviy barqarorlik.

Аннотация: Данная статья проводит глубокий анализ денежной массы и ее роли в экономической системе. Рассмотрены факторы формирования денежной массы, ее влияние на экономический рост, особенности монетарной политики в Узбекистане и механизмы регулирования денежной массы в развитых странах. В статье раскрыты стратегические направления управления денежной массой, ее влияние на макроэкономические показатели и роль в устойчивом развитии национальной экономики.

Ключевые слова: денежная масса, монетарная политика, экономический рост, центральный банк, инфляция, финансовая стабильность

Annotation: This article provides an in-depth analysis of the money supply and its role in the economic system. The study examines the factors of money supply formation, its impact on economic growth, the characteristics of monetary policy in Uzbekistan, and the mechanisms of money supply regulation in developed countries. The article reveals strategic directions of money supply management, its impact on macroeconomic indicators, and the role in sustainable development of the national economy.

Keywords: money supply, monetary policy, economic growth, central bank, inflation, financial stability

Pul massasi iqtisodiy tizimning eng muhim va dinamik kategoriyalaridan biri bo‘lib, milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida asos bo‘lgan fundamental kategoriya hisoblanadi. Iqtisodiy adabiyotlarda pul massasi ikki asosiy aspektda – tor va keng ma’noda tushuniladi.

Tor ma’noda pul massasi – bu pul belgisi shaklida muomaladagi naqd pullarning umumiy hajmi bo‘lib, davlat xazinasi va bank tizimi orqali amalga oshiriladigan pul belgilerini o‘z ichiga oladi. Keng ma’noda esa pul massasi – pul belgisidan tashqari, bank

hisobvaraqlaridagi mablag'larni, elektron pul vositalarini, qisqa muddatli moliyaviy instrumentlarni ham o'z ichiga olgan keng spektrdagi pul resurslari tizimini anglatadi.

Pul massasining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- Muomalada bo'lgan naqd va naqdsiz pul vositalarining umumiy hajmi
- Iqtisodiyotning likvidlik darajasini ko'rsatuvchi indikator
- Iqtisodiy sub'ektlarning to'lov qobiliyatini ifodalovchi kategoriya
- Pul aylanmasining intensivligini belgilovchi parametrlar

Pul massasining shakllantirish va tartibga solish mexanizmlari markaziy bank tomonidan amalga oshiriladi. Markaziy bank pul massasining hajmini boshqarish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, inflyatsiya darajasini nazorat qiladi va iqtisodiy o'sishga shart-sharoit yaratadi.

Pul massasini shakllantirish omillari va uning iqtisodiy o'sishga ta'siri murakkab va ko'p qirrali iqtisodiy jarayon bo'lib, milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.

Pul massasini shakllantirish omillari:

1. Makroiqtisodiy omillar

- Davlatning iqtisodiy siyosati
- Inflyatsiya darajasi
- Iqtisodiy o'sish tempilari
- Moliyaviy bozorlarning holati

2. Monetar omillar

- Markaziy bankning pul-kredit siyosati
- Qayta moliyalash stavkalari
- Valyuta kursi
- Bank tizimining likvidligi

3. Sohaviy omillar

- Ishlab chiqarish hajmi
- Investitsiya faolligi
- Eksport-import operatsiyalari
- Korxonalarning moliyaviy barqarorlik darajasi

Pul massasining iqtisodiy o'sishga ta'siri uning hajmi va struktura jihatidan iqtisodiyotning barcha sohalariga bevosita ta'sir etish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Asosiy ta'sir yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- Investitsiya jarayonlarini stimullash
- Iqtisodiy aktivlikni oshirish
- Pul aylanmasini yaxshilash
- Korxonalarning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish
- Inflyatsiya darajasini tartibga solish

Pul massasi iqtisodiy o'sishga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi:

1. Pul massasining ortishi iqtisodiy faollikning kengayishiga olib keladi
2. Ortiqcha pul massasi esa inflyatsion jarayonlarni keltirib chiqarishi mumkin

Pul massasining optimal boshqarilishi mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishining asosiy mexanizmi hisoblanadi.

Pul massasini tartibga solish mexanizmlari iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi kompleks va strategik jarayon bo'lib, markaziy bank tomonidan amalga oshiriladigan pul-kredit siyosatining asosiy maqsadi mamlakatning moliyaviy barqarorligini saqlashdan iboratdir. Bu mexanizmlar iqtisodiyotdagi pul aylanmasini boshqarish, inflyatsiya darajasini tartibga solish, iqtisodiy o'sishni stimullash kabi vazifalarni o'z ichiga oladi. Markaziy bank pul massasini boshqarishning har xil usullaridan va monetar instrumentlardan foydalangan holda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Pul-kredit siyosatining asosiy maqsadi – iqtisodiy barqarorlikni saqlash, pul aylanmasini optimal tartibga solish va inflyatsiya darajasini nazorat qilishdan iboratdir. Monetar instrumentlar markaziy bankka iqtisodiy jarayonlarni boshqarishga, pul massasining hajmini tartibga solishga, bank tizimining likvidligini ta'minlashga, shuningdek, iqtisodiyotning turli sohalariga maqsadli ta'sir ko'rsatishga imkon beradi. Pul massasini tartibga solish mexanizmlari iqtisodiyotning barcha sub'ektlari uchun muhit shakllantirishga, investitsion faollikni oshirishga va xo'jalik sub'ektlarining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan.

O'zbekistonda joriy pul-kredit siyosati mamlakatning iqtisodiy rivojlanish strategiyasining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning asosiy maqsadi barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, inflyatsiya darajasini nazorat qilish va milliy valyuta kursini mustahkamlashdan iboratdir. Markaziy bank tomonidan amalga oshiriladigan pul-kredit siyosati mamlakatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash, investitsiya muhitini yaxshilash va moliyaviy barqarorlikni saqlashga qaratilgan strategik yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Joriy pul-kredit siyosatining asosiy vazifasi – iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, raqobatbardosh sohalarni rivojlantirish, xorijiy investitsiyalarni jalb etish va milliy valyuta barqarorligini ta'minlashdan iborat. Pul-kredit siyosati davlat iqtisodiyotining barcha sohalariga ta'sir ko'rsatuvchi kompleks mexanizm bo'lib, uning samaradorligi mamlakatning iqtisodiy potentsialini To'liq ochib berishga va xalqaro moliyaviy bozorlar bilan integratsiyalashuvni kengaytirishga yordam beradi.

O'zbekistonda pul massasini tartibga solishning milliy modeli mamlakatning iqtisodiy xususiyatlariga moslashtirilgan kompleks va dinamik tizim bo'lib, markaziy bank tomonidan ishlab chiqilgan strategik yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Ushbu model milliy iqtisodiyotning o'ziga xos xususiyatlarini, global iqtisodiy tendentsiyalarni, sohaviy rivojlanish darajasini hisobga olgan holda shakllantiriladi. Pul massasini tartibga solishning milliy modelining asosiy maqsadi – iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlash, inflyatsiya darajasini optimal sathda saqlash, milliy valyuta kurcini mustahkamlash va xalqaro moliyaviy bozorlar bilan integratsiyalashuvni kengaytirishdan iboratdir. Model iqtisodiyotning barcha sub'ektlari uchun qulay moliyaviy muhit yaratish, investitsiya faolligini oshirish, bank tizimining likvidligini ta'minlash kabi strategik vazifalarni hal etishga qaratilgan. O'zbekistonda pul massasini tartibga solishning milliy modeli monetar

siyosatning moslashuvchan va innovatsion mexanizmlarini o‘z ichiga oladi, bu esa mamlakatning iqtisodiy potentsialini to‘liq ochib berishga yordam beradi.

Pul massasini tartibga solishda O‘zbekiston iqtisodiyoti bir qator dolzarb muammolarga duch kelmoqda. Ushbu muammolar pul-kredit siyosatining samaradorligi, bank tizimining strukturaviy kamchiliklari, inflyatsiya boshqaruvi, valyuta kursi barqarorligini ta‘minlash kabi ko‘p qirrali sohalarni o‘z ichiga oladi. Asosiy muammolar sifatida bank sektorining past likvidligi, kreditorlar uchun yuqori foiz stavkalari, moliyaviy instrumentlarning cheklangan spektri va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning qiyinliklari ko‘rinadi. Ushbu muammolarning yechimi davlat tomonidan kompleks va sistemali yondashuvni, bank tizimini liberallashtirish, monetar siyosatni yanada moslashuvchan qilish, xorijiy investitsiyalar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, bank risklar boshqaruvi mexanizmlarini takomillashtirish orqali amalga oshirilishi mumkin. Muammolarni hal etish uchun markaziy bank va davlat iqtisodiy siyosatining strategik rejalashtirish va operativ boshqaruv mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarur.

Rivojlangan mamlakatlarda pul massasini tartibga solish global iqtisodiy tizimning eng muhim va kompleks mezonlaridan biri hisoblanadi. Markaziy bank va moliya institutlari tomonidan amalga oshiriladigan ushbu jarayon mamlakatlarning iqtisodiy barqarorligini, moliyaviy barqarorlikni va investitsiya muhitini ta‘minlashga qaratilgan. Rivojlangan mamlakatlarda pul massasini tartibga solish mexanizmlari o‘zining yuqori darajadagi professional va innovatsion yondashuvlari bilan ajralib turadi. Keynsian, monetarist va institutional iqtisodiy maktablar asosida shakllantirilgan bu mexanizmlar iqtisodiyotning barcha sohalariga maqsadli va kompleks ta‘sir ko‘rsatish imkonini beradi. Ularning asosiy maqsadi – inflyatsiya darajasini minimal sathda saqlash, iqtisodiy o‘shish templarini nazorat qilish, bank tizimining likvidligini ta‘minlash va global moliyaviy bozorlar bilan integratsiyalashuvni kengaytirishdan iboratdir.

Xorijiy mamlakatlardagi pul massasini tartibga solish tajribasi O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun muhim metodologik va strategik saboqlarni o‘z ichiga oladi. Rivojlangan davlatlardagi monetar siyosatning innovatsion mexanizmlari, markaziy banklarning iqtisodiyotni boshqarish usullari, pul aylanmasini tartibga solish strategiyalari milliy iqtisodiy tizimni takomillashtirishga yordam beradigan amaliy yechimlarni ko‘rsatadi. Xorijiy tajribani o‘rganish O‘zbekiston uchun pul-kredit siyosatini yanada moslashuvchan va samaradorroq qilish, bank tizimining likvidligini oshirish, inflyatsiya darajasini optimal sathda saqlash, milliy valyuta barqarorligini ta‘minlash kabi strategik maqsadlarga erishishga imkon beradi. Rivojlangan mamlakatlardagi monetar siyosatning asosiy tamoyillari va innovatsion yondashuvlarini yaratuvchi instituttsional mexanizmlarni o‘rganish mamlakatimizning iqtisodiy potentsialini to‘liq ochib berishga yordam beradi.

Iqtisodiy o‘shish va pul massasi o‘rtasidagi muvozanat iqtisodiy tizimning kompleks va strategik mexanizmi bo‘lib, davlatning moliyaviy barqarorligini ta‘minlovchi asosiy omillardan hisoblanadi. Ushbu muvozanatni saqlash markaziy bank va iqtisodiy instituciylar oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biridir. Pul massasi va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi optimal nisbatni shakllantirish mamlakatning makroiqtisodiy barqarorligini,

investitsiya muhitini va moliyaviy tizimning barqarorligini ta'minlaydi. Muvozanatli yondashuvning asosiy maqsadi – iqtisodiyotga ortiqcha pul kirishining oldini olish, inflyatsiya darajasini minimal sathda saqlash, bank tizimining likvidligini boshqarish va iqtisodiy o'sish templarini nazorat qilishdan iboratdir. Pul massasi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi dinamik muvozanat mamlakatning barqaror rivojlanishining kaliti hisoblanadi.

Pul massasini tartibga solishning metodologik takomillashtirish strategiyasi O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun kompleks va sistemali yondashuvni talab etadi. Ushbu tavsiyalar va metodologik takliflar milliy iqtisodiy tizimning zarurlari, global iqtisodiy tendentsiyalar, xorijiy tajriba hamda mamlakatimizning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqiladi. Asosiy maqsad - pul-kredit siyosatining samaradorligini oshirish, bank tizimining likvidligini ta'minlash, monetar boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish va iqtisodiy o'sish templarini optimal darajada saqlashdan iboratdir. Taklif etilayotgan metodologik yechimlar markaziy bank, moliyaviy institutlar va davlat iqtisodiy siyosati organlari uchun strategik yo'nalishlarni belgilashga yordam beradi. Ushbu tavsiyalar mamlakatning iqtisodiy potentsialini to'liq ochib berishga, investitsiya muhitini yaxshilashga va xalqaro moliyaviy bozorlar bilan integratsiyalashuvni kengaytirishga qaratilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'lmasov A., Vahobov A. Iqtisodiyot nazariyasi. - Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2014.
2. Tursunov , F. M. (2023). Banklar faoliyatidagi valyuta riskini baholash va uni boshqarish usullari. Scholar, 1(31), 77–83. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/openscholar/article/view/5327>
3. Tursunov , F. M. (2023). Tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirish muammolari va ularni bartaraf etish ahamiyati. Scholar, 1(30), 75–81.
4. Tursunov , F. M. (2023). Tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirish muammolari va ularni bartaraf etish ahamiyati. Scholar, 1(30), 75–81. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/openscholar/article/view/5263>
5. A.A. Azlarova, M.M. Abduraxmanova. Tijorat banklarining resurslarini boshqarish. O'quv qo'llanma. T.: – «IQTISODIYOT» – 2019, 311 bet
6. Karimov, A. (2016). "Bank hizmetlarining sifati va mijozlarning talablarini oshirish usullari" nomli maqola